

**Людмила Демчук. Педагогічні ідеї М. Г. Стельмаховича в екологічному вихованні**//Проблеми української народної педагогіки в науковій спадщині Мирослава Стельмаховича /Матеріали Перших Всеукраїнських педагогічних читань. - Івано-Франківськ: Плай, 2004. – С.211-215. ISBN 966-640-135-5

*Людмила Демчук* (м. Житомир)

### **Педагогічні ідеї М.Г. Стельмаховича в екологічному вихованні**

З віків поневолення відроджується наша Україна. Кожна ділянка суспільного життя вимагає від усіх громадян нашої держави самовідданої праці. Велике завдання і відповідальність у цій справі має сучасна відроджена українська школа. Школа, як основна ланка у зв'язку нових поколінь, повністю відповідальна за нові загони трударів, виробничників, нову українську людину, позбавлену гнітючого вікового рабства. За таку школу нам треба боротися. Вона повинна виховувати національно свідомих громадян України.

В умовах розбудови незалежної держави вагомим значення набуває рівень національної самосвідомості у молоді. Концепція національного виховання на сучасному етапі передбачає формування особистісних рис громадянина України, які включають в себе екологічне виховання, трудову культуру, розвиток індивідуальних здібностей, готовність до праці.

Історія свідчить, що мрії людства про удосконалення суспільства органічно перепліталися з думками про удосконалення екологічного виховання. Творці виховних ідеалів людини використовували безліч прийомів і методів виховання відповідно до національних традицій.

М.Г.Стельмахович доводить, що "практика виховання в сім'ях спрямовувалась на виховання підростаючого покоління в дусі спра-

211

ведливих відносин". Він схвально відгукується про такі риси людини, як доброта, щирість, прагнення до справедливості й рівності, готовність прийти на допомогу в біді, повага до батьків, до природи.

Українська народна педагогіка зберегла величезне число традицій, що стосуються екологічного виховання. В часи Київської Русі поширювались збірники повчань, у яких були статті і висловлювання педагогічного характеру. Визначним літературним пам'ятником, що свідчить про високий рівень культури і розвитку педагогічної думки на Русі, є "Поученіє Володимира Мономаха дітям", де мудрий державний діяч турбується про те, щоб діти росли хоробрими, сміливими, відданими рідній землі, закликає їх не лінуватись, а трудитися для цього.

Із скарбів народної педагогіки черпали безцінний досвід екологічного виховання дітей і підлітків Г.С.Сковорода, К.Д.Ушинський та Т.Г.Шевченко, О.В.Духнович, І.Я.Франко, В.О.Сухомлинський і багато інших.

Виховання підростаючого покоління - одне з питань, які хвилюють людство впродовж усієї його історії. Століттями люди намагалися

проникнути в сенс існування нащадків. Нагромаджений досвід, уміння й навички втілювалися у вироблену народом мудрість, котру передавали з покоління в покоління. З плином часу досвід та знання людини в галузі виховання ускладнювалися. Виникали виховні системи різних народів світу, які відрізнялися одна від одної, проте мали спільну мету - формування гармонійної особистості. Необхідність вивчення та використання на практиці народних традицій виховання як першооснови педагогічної культури народу доводили видатні педагоги минулого.

Наш народ і країна переживають зараз складний, кризовий період Зміни відбуваються не тільки в політиці та економіці, але й у свідомості людей. Проблеми екологічного виховання постали на перше місце-Зауважимо, що екологічне виховання займало не останнє місце і раніше На уроках вчителі завжди використовували вірші про природу, магнітофонні записи, кіно-та діафільми. Причини, які зумовили спад екологічного виховання, залежать і від школи. Це зокрема недоліки в існуючих програмах з дисциплін природничо-екологічного циклу, недостатні розробка методик, низький рівень підготовки вчителів.

Природа - важлива суспільна цінність, оскільки є джерелом задоволення матеріальних потреб людства у середовищі й засобах існування а також пізнавальних, естетичних, комунікативних, рекреаційних та інших духовних потреб. Завдання екологічного виховання - досягти того

212

щоб природа набула для школяра життєво важливого значення, стала його особистісною цінністю. Цьому сприятимуть екологічно доцільна поведінка, здоровий спосіб життя, активна екологічна позиція, різні дії на поліпшення стану довкілля, постійний систематичний самоконтроль за своєю природовідповідністю.

Велике надбання духовності притаманне й екологічній освіті. Екологічна освіта - складова частина біологічної освіти, комплекс навчання, виховання, що формує знання основних закономірностей взаємовідношень організмів з навколишнім середовищем і функціонуванням надорганізмових систем, вона формує екологічне мислення та культуру.

Одним із головних завдань екологічного виховання є формування в учнів світогляду майбутнього господаря, а не бездушного нищівника та споживача навколишнього середовища. Важливу роль у цьому повинні відігравати методи практичного навчання і виховання: шкільні мистецтва, станції юних натуралістів, гуртки.

Діти набувають навичок з охорони, використання та відтворення природних ресурсів, готуються до свідомого вибору професії, прищеплюють любов до рідного краю не лише в шкільних мистецтвах, станціях юних натуралістів, гуртках. Важливу роль в екологічній освіті та вихованні дітей відіграють фенологічні пункти в школі, які допомагають учням здобути ази дослідницької і пошукової роботи.

Великі можливості для екологічного виховання мають походи та екскурсії рідним краєм, які здійснюються під керівництвом учителів. Особливе місце в галузі екологічної освіти і виховання належить урокам

природознавства. Розповіді учителя про рослинний світ та тварин, одухотворені здобутками народної мудрості, віковичне шанобливе ставлення до природи допоможуть дітям сформувані потрібні переконання, дбайливе ставлення до всього живого на землі.

Любов до природи, бережливе ставлення до неї тісно пов'язується з поняттям "батьківщина". Шанувати природу неможливо без глибоких знань про навколишній світ. Калина під вікном рідної оселі, тополя на околиці села, лелече гніздо на клуні, жебонлива криниченька на перехресті доріг, боброва гатка в тихоплинній заплаві, терпкий запах лісової конвалії-усе це спогади нашого дитинства, наш духовний світ, з яким ми вирушали або маємо вирушати в життя. Знати, а тим паче берегти ці нетлінні дари - наш святий і непорушний обов'язок. Чи часто ми замислюємося над тим, чому околиці сіл збідніли на лелечі гнізда.

213

призамулилися на видолинках живі джерела, чому поріділи солов'їні переспіви, не чути співу жайворонків? А може, в цьому і є провина кожного з нас? Вирушаючи до лісу, не всі пам'ятають священне правило: корінець боровика ні за яких обставин не можна виривати, а лише підрізати. У пошуках лікарських рослин ми нерідко забуваємо, що висмикувати їх із землі - навічно позбавляти родоводу.

Такі не вельми втішні приклади, на жаль, зустрічаються. І безпосередніми винуватцями цього є ми самі, наші сусіди, діти. Звідки виростає, наче чортополох, міщанське споживацтво? Звісно, од нашої байдужості, нашої, м'яко кажучи, неосвіченості, нехлюйського ставлення до природи. А між іншим, культура людини складається з багатьох чинників, серед яких особіне місце займає ставлення до природи. Тільки духовно багата особистість може виховати духовно розвинену людину.

З давніх часів звертали свою увагу на значення природи у вихованні дитини Ж-Ж. Руссо, Г.Песталоцці, Ф.Дістервергта інші вчені

А.Гумбольдтта Ж-Ж. Руссо вказували на необхідність виховання у дітей "чуття природи" як відчуття її благодатного впливу на людину

Я.Коменський підкреслював у "Великій дидактиці" важливу ролі. натуральних об'єктів у засвоєнні учнями природних понять. Він радий починати навчання із загальних спостережень над об'єктами, які "добре впливають на почуття та уяву", маючи на увазі природне оточення людини

Великий педагог К.Ушинський неодноразово підкреслював важливість впливу природи на виховання дитини. В.О.Сухомлинський та А.С.Макаренко у виховній роботі з дітьми відводили велику роль та значення природи в оточуючому середовищі.

А.С.Макаренко створив на практиці та теоретично осмислив методику екологічного виховання. Спираючись на високі й благородні принципи людського виховання, видатний педагог прийшов до висновку: "... природа - це не якесь символічне багатство - це, перш за все, праця десятків і сотень поколінь, що поливали своїм потом рідну землю і передавали її своїм нащадкам".

Багато слухних порад стосовно екологічного виховання знаходимо у

В.О.Сухомлинського. У системі роботи педагога передусім чільне місце посідає прагнення та вміння реалізувати взаємодію з природою у навчально-виховному процесі. Він наводив переконливі докази та варті уваги пропозиції щодо використання природи, оцінюючи оточуюче середовище як "постійне джерело знань". Якщо в дитинстві людина

214

переживає почуття захоплення рідною природою, якщо, затамувавши подих, вона слухає розповідь учителя про її красу, то в цей час пробуджується пульс живої думки дитини.

Діти за своєю природою (від народження) люблять тварин, рослин. Цю вроджену ознаку слід враховувати й надалі у навчанні та вихованні. Для реалізації мети і завдань екологічного виховання і навчання важливо врахувати певні принципові положення: єдність інтелектуального та емоційного сприйняття природного середовища і практичної діяльності людини стосовно його поліпшення, систематичність та неперервність, міжгалузевість, взаємозв'язок глобального-національного та краєзнавчого підходу до екологічних проблем.

У нашій ЗОШ № 17 було проведено анкетування учнів 7-11 класів (приблизно 170 осіб). Так, наприклад, на питання "Чому тобі подобається перебувати на природі?" 82% учнів назвали у відповідь збирання грибів, ягід, купання у водоймах та ловлю риби. 118% відповіли, що вони просто люблять спілкуватися з товаришами на природі. Молодші підлітки (9-11 років) необхідність турботи про зелені насадження мотивують тим, що "рослини всіх радують". Сприйняття навколишнього середовища відбувається на емоційному рівні. Старші підлітки (12-15) глибше усвідомлюють вагомість екологічних проблем; у цьому віці яскраво виражене морально-емоційне ставлення до природи. Школярі раннього юнацького віку (16-17 років) надають великого значення суспільно корисним правам щодо поліпшення навколишнього середовища. Молодь бачить шкоду не тільки у нищенні природи людиною, але й у байдужому до неї ставленні. Старшокласники відзначають, що необхідно не лише брати від природи, але й віддавати, не руйнуючи її.

Для досягнення позитивних результатів екологічного виховання слід враховувати вікові та індивідуальні особливості школярів, їх риси характеру, здібності і потреби.

### **Література:**

- 1.Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5-ти томах. - Т.2. - К., 1976. - С.554.
- 2.Стельмахович М.Г Народна педагогіка. - К., Радянська школа 1985. - С. 173.
- 3.Концепція України. Проект // Освіта. - 1993. - 30 серпня. Будник О.Б. Педагогічні передумови виховання школярів. - Івано-Франківськ, 1997.

215